

Manfred Hildermeier (red.):

Historical Concepts between Eastern and Western Europe.

New German Historical Perspectives, Vol. I. Berghahn Books, 2007. vii + 123 s.

Det første bind i en ny serie om tyske historiske perspektiver handler om historiske begreber mellem Vest- og Østeuropa. Den navnkundige Ruslandshistoriker Manfred Hildermeier har redigeret bogen, og han har selv skrevet en af syv artikler. Det vækker forhåbninger om, at balancen mellem øst og vest bliver bedre end sædvanligt i denne form for sammenlignende værker, at redaktøren selv har Rusland og Østeuropa som hovedforskningsfelt. Desuden er der syv tyske historikere, som bidrager til bogen, hvoraf fem er professorer i østeuropæisk historie, mens to fokuserer på nyere vestlig historie. Det er et imponerende felt, som repræsenterer den tyske efterkrigsgenerationen og dens fokus meget godt. Det forhindrer dog ikke, at artiklerne er af varierende kvalitet.

Det første bidrag, af Ulrich Herbert, er et forsøg på at sammenligne den tyske nationalsocialisme og stalinismen i Sovjetunionen. Selvom det har været meget populært at sammenligne det tyvende århundredes to største diktaturer, er det ikke altid frugtbart, og desværre bidrager Herberts konklusioner ikke meget til diskussionen. Herbert ser de to diktaturer som strukturelt forskellige (i alt fra deres forudsætninger til deres regeringsformer), men påstår, at begge diktaturer havde et fælles mål om at realisere et radikalt alternativ til det vestlige borgerlige samfund. Begge diktaturer stolede på vold og terror, men mens den terror, nazisterne stod for, havde en rational tilgang, var Stalins terror (mod sin egen befolkning) irrationel. Denne konklusion efterlader imidlertid flere spørgsmål end svar.

Manfred Hildermeier fokuserer på begreberne borger og by for at undersøge tesen om, at manglende byudvikling og borgerskab var en af hovedårsagerne til de russiske revolutioner i 1905 og 1917. Det originale ved Hildermeiers fremgangsmåde er, at han sammenligner med europæiske byer og viser, at da de fleste russiske byer ikke havde autonomi, og da de fleste byer uden for de to hovedbyer og nogle provinssielle centre ikke havde deres egen lov og domstole, var der ikke stor forskel mellem byer og landsbyer i Rusland. Det samme var tilfældet med socioøkonomiske og demografiske forhold: Der var næsten ingen kulturel forskel mellem de fleste russiske byer og landsbyerne. Hildermeier giver overbevisende argumenter for, at spørgsmålet, om der var et liberalt alternativ til bolsjevikkerne i 1917, bedst kan besvares ved at se på de russiske provinser og sammenligne forholdene – ikke kun med vesten, men længere mod øst og syd. Professionalisering og øget selvstyre i byerne efter de store reformer i 1860'erne gjorde, at der i slutningen af 1800-tallet var en udvikling i Rusland, som støtter argumenter for, at der var et liberalt alternativ i 1917. Hildermeiers brug af den eksisterende historiografi gør, at artiklen er meget informativ og indsigtfuld, især om nytten af at fokusere på provinserne, nu når vi har adgang til passende kildematerialer.

De næste to artikler spænder over en lang tidshorizont. Michael G. Müller undersøger begreberne republikanisme og monarkisme ved at sammenligne godser i Polen-Litauen og det Hellige Romerske Rige fra 15-1700-tallet, og Martin Schulze Wessel undersøger, om religion påvirkede henholdsvis de franske (1789) og russiske (1905/1917) revolutioner. Wessel bidrager med interessante sammenligninger af de roller, som religiøse minoritetsgrupper spillede i tiden inden revolutionerne. Han viser, at religiøse motiver spillede en større rolle end hidtil anerkendt. I Rusland var det især mindre sekter, som tvivlede på statskirkerne og medvirkede til at gøre revolutionerne i både form og indhold, om end i mindre grad i Rusland end i Frankrig.

Jörg Baberowski skriver om kulturelle overførsler mellem center og periferi fra 1861-1953 med stærk fokus på etniske minoriteter. Han ser moderniseringsprocessen i Rusland/Sovjetunionen som en indførelse af europæiske ideer, der var både fremmede og eksotiske i den russiske sammenhæng og kun betød mere isolation fra Europa end før. Det samme gjaldt relationerne mellem center og periferi, især i den sovjetiske tid, hvor socialismen blev set som et resultat af den europæiske moderniseringsproces. Karl Schlögel bidrager også til diskussionen om center og periferi i sin artikel om grænser i Europa efter 1989. Hans fokus på grænsebegrebet kaster lys på, hvordan Østeuropa har fået nye grænser, mens der i Vesteuropa ikke længere er mange politiske minder om grænser i form af kontroller. Han gør opmærksom på grænsernes symbolske betydning for alt fra politisk suverænitæt og den moderne nationalstat til geografisk, social og kulturel forståelse af synlige samt mere abstrakte grænser. Ligesom Baberowski hævdede om indføringen af moderniseringsideer i Rusland/Sovjetunion, mener Schlögel at konfliktfelterne/grænserne i den transnationale, transkontinentale og globale verden, vi bor i, nu bliver forstærket mellem metropolitiske centre og provinser.

I den sidste artikel giver Jürgen Kocka et overblik over, hvordan civilsamfundet har udviklet sig i Europa i 1800-tallet. Som bekendt stammer begrebet civilsamfund fra Den vestlige Verden, og et af de store spørgsmål er, om det kan overhovedet bruges om udviklinger i Østeuropa. Kocka mener, at de er for simpelt at fokusere på en øst-vest dikotomi. Inden for det gamle Østeuropa var forskellen mellem f.eks. Serbien og Bøhmen større end f.eks. forskellen mellem Ungarn, Bøhmen og den vestlige del af Polen. Nuancerne i østeuropæisk (og vesteuropæisk) historie viser, at selvom begrebet stammer fra Vesten, så har det migreret frem og tilbage, og det er selvfølgelig blevet lokaliseret og ændret under skiftende overførsler. Det er måske antologiens vigtigste konklusion, og på den måde er bogen et godt bidrag til *Begriffsgeschichte*. De fleste artikler viser, at begreber ikke kan analyseres ud fra en dikotomi mellem øst og vest, og at komparative eksempler og perspektiver giver en bedre forståelse af begreberne – ikke kun i den østlige kontekst, men også ved at eksempler fra Østeuropa kan give en ny forståelse af en række i udgangspunktet vestlige begreber.